

TOESPRAAK Ad van Liempt bij de boekpresentatie van *Duvelsprie* op 16 mei 2018 in de Cereolfabriek, Utrecht.

Zeer geachte aanwezigen,

Dat ik gevraagd ben om hier iets te zeggen bij de lancering van de historische roman *Duvelsprie* van Jos Bours- dat moet haast wel op een misverstand berusten. Ik kom uit de journalistiek en ben gaandeweg overgestapt op andere vormen van non-fictie, historische boeken en televisieprogramma's. U weet, daar is *verzinnen* een groot taboe. Bij binnenkomst ter redactie word je geacht je fantasie in de garderobe te hebben achtergelaten. (-) Jaren geleden leidde Matthijs van Nieuwkerk op het Utrechts Filmfestival de talkshow met makers aan het einde van de avond, in een tent op de Neude. Als het over documentaires ging en de vraag rees of een maker soms wat scènes had verfraaid of opgeleukt, zette hij een politiepet op en zei: "Ik ben van de documentaire-politie. Wat is hier precies gebeurd?" En dat beviel mij wel. Dus ik sta nogal ver weg van de historische fictie.

Ik heb trouwens een hele tijd bij *Andere Tijden* gewerkt in de beginjaren. Daar was insceneren of naspelen van gebeurtenissen ten strengste verboden. We hadden een heftige discussie of je bij een politieoptreden bij een vechtpartij uit 1957, waar niet gefilmd was, wél beelden uit een vergelijkbaar optreden in 1959 mocht gebruiken. En we lieten een keer een oud politiebusje door het nachtelijk duister rijden bij een scène waar geen andere illustratie voor te vinden was- dat heeft in de montagekamer zeker drie kwartier fel debat opgeleverd. We waren daar roomser dan de paus- en dat zijn ze naar mijn waarneming nog steeds. Want: als je met non-fictie je reputatie opbouwt, ben je kwetsbaar en moet je ten koste van alles voorkomen dat je te betrappen bent op fictionaliseren.

Waarom sta ik hier dan toch?

Wel, ik heb het voor de zekerheid nog een keer nagelezen, in de mail waarin Jos Bours vroeg of ik commentaar op zijn historische roman wilde geven. Hij vindt dat ik in mijn boeken persoonlijke geschiedenis, sociale omgeving en politiek geweld pleeg te verknopen- wat hij een fascinerende connectie vindt. Zeg dan maar eens nee.

Maar hij heeft eigenlijk wel gelijk. Een enkel voorbeeld. Mijn laatste boek ging over de 150-jarige geschiedenis van het Nederlandse Rode Kruis. Als je de onafzienbare stapels notulen van bestuursvergaderingen van die organisatie en haar afdelingen als uitgangspunt zou nemen, kun je daar een ongelooflijk saai jubileumboek van maken, waar met geen mogelijkheid doorheen te komen is. Ik heb geprobeerd die geschiedenis te schrijven vanuit het perspectief van mensen die er middenin stonden- en dan het liefst niet de bobo's van destijds, maar de werkers in het veld. Ik moest natuurlijk de eerste grote missie van het Nederlandse Rode Kruis behandelen, dat was in 1870: de Duits-Franse oorlog. Op dat moment had ik maar een vaag vermoeden van die oorlog. Maar toen ging ik me voor het Rode Kruisboek verdiepen in de lotgevallen van Sara Hudig, een vrouw uit de hogere klasse van Rotterdam, die zich in 1870 aanmeldde om mensen te helpen bij die enorme, levens verslindende veldslagen, twee- driehonderd kilometer van huis. Ze had geen enkele verpleegkundige opleiding of ervaring. Ze hield een dagboek bij- en dat is bewaard. Daarin staan hartverscheurende passages. Sara had nachtdienst in een tot noodhospitaal omgedoopte kapel, waar ze rond de 25 stervende mannen moest verzorgen- in haar eentje. Ze ging rond met een washandje om een gloeiend voorhoofd af te koelen en met troostende woorden om iemand in het laatste uur tot rust te brengen. Af en toe hield ze het niet uit en schreef ze emotionele passages in haar dagboek.

'Wat is de oorlog toch verschrikkelijk! Zo vele duizenden, die gelukkig in hun eigen huis waren en nooit verlangd hadden een ander kwaad te doen. Zij trekken uit, worden gewond en lijden maandenlang, om ver van huis en van alles wat hen dierbaar is, te sterven.'

Door dat soort verzuchtingen begon ik die Frans-Duitse oorlog opeens interessant en ongehoord wreed te vinden. Alleen zo kun je denk ik dichterbij de kern komen van wat een oorlog eigenlijk is.

(-)

En in die zin heeft Jos Bours dus groot gelijk: geschiedenis, eigenlijk elke geschiedenis, kan ons raken, bij de keel grijpen zelfs, als er verhalen over worden verteld die de micro-historie combineren met de macrohistorie. Maar daarmee is de kloof tussen mijn non-fictie en de historische roman van Jos nog niet overbrugd. Ik denk dat we daarvoor een extra element moeten definiëren. En dat is mijn overtuiging dat de geschiedenis de laatste 20 – 30 jaar aanzienlijk aan aantrekkingskracht heeft gewonnen doordat we *gewone mensen* hebben ontdekt. Die geschiedenis was vroeger niet zo interessant, want niet representatief. Het ging om de machthebbers, om *keizer koning admiraal*, om mensen die de geschiedenis konden beïnvloeden. Zo maar iemand in het licht stellen, daar kwam je niet verder mee, dat was te toevallig.

Dat standpunt is radicaal veranderd, niet alleen hier, maar in een groot deel van de wereld. Zoals ook in de journalistiek het accent is verschoven van machthebbers naar onderdanen. Noem het democratisering: we hebben opeens door dat de ervaringen van soldaten, verpleegsters, middenstanders, collaborateurs, huisvrouwen, studenten en agenten wezenlijke informatie geven over het leven in het verleden. Bovendien kunnen we ons met hun dilemma's beter identificeren dan met de meeste beroemdheden van toen, mensen wier leven juist helemaal niet representatief was voor de tijd waarin de leefden.

(-)

Blijft de vraag of ik als verstokt aanhanger van de non-fictie hier wel een recensie over de historische roman van Jos Bours ten beste kan geven. Ik vind van wel. Al was het alleen maar omdat Jos Bours in *Duvelsprie* een uitvoerig nawoord heeft opgenomen waarin hij uitlegt van welke vaststaande feiten hij is uitgegaan en waar hij ontbrekende informatie zelf heeft ingevuld. Dat vind ik als lezer aanzienlijk prettiger dan zeg maar de Tomas Ross-methode, de thrillerschrijver die vaak historische figuren als Raymond Westerling of Prins Bernhard als hoofdpersoon kiest. Zijn verdediging is: "80% van wat ik schrijf, is echt gebeurd, 20% heb ik verzonnen." Bij Ross vind ik het een groot nadeel dat ik niet weet welke 20% dat is.

Bij het lezen van *Duvelsprie* heb ik daar eigenlijk helemaal geen last van gehad. Ik vraag me af waarom. Ik denk om twee redenen: het boek wordt aangekondigd en gepresenteerd als een historische *roman*- als lezer accepteer ik dus dat er fictieve passages in voorkomen. Maar het belangrijkste is wel dit: Jos Bours kan schrijven. Heel goed schrijven. Hij neemt je mee in het ongelooflijke verhaal van Anna, waardoor je je vanaf het begin niets meer afvraagt over fictie of non-fictie: je wilt alleen maar weten hoe dit verhaal afloopt.

Daarbij blijkt dat de combinatie van een hoofdpersoon, waarmee je je kunt identificeren (ook als je haar soms totaal niet kunt volgen in haar emoties en gedachten), én haar sociale omgeving (beklemmend katholicisme) én politiek geweld (de terreur van de fameuze Bokkenrijders)- die combinatie wérkt, ook in een historische roman. Misschien is voor een boek als *Duvelsprie* wel meer en intensievere research vereist dan voor het gemiddelde non-fictieverhaal. Dat haal je er als lezer

wel uit- en dan vooral het plezier dat een tekst uitstraalt als de auteur details vermeldt die uit de research voortkomen.

Maar zoals gezegd: Duvelsprie is bijzonder goed geschreven. Het is verleidelijk om mooie zinnestukjes voor te lezen, ik heb er heel wat aangestreept, maar dat moet u zelf maar lezen. Nou, vooruit, deze dan in een passage over de woonkamer van een gefortuneerd personage.

"De stoelen zijn weelderig bekleed en je zakt erin weg alsof je van achteren wordt omhelsd door een geliefde."

Van die taal houd ik en daarom houd ik- als verstokt liefhebber van non-fictie- ook van *Duvelsprie*.

(-)